

РОЗДІЛ 2. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНУ ЗА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REGION UNDER GLOBALIZATION

УДК 339.9.012

<https://doi.org/10.32843/bses.60-4>

Зварич І.Т.

д.політ.н., професор,
професор кафедри менеджменту
і маркетингу
Прикарпатський національний
університет
імені Василя Стефаника

Зварич О.І.

д.е.н., доцент,
професор кафедри міжнародних
економічних відносин
Прикарпатський національний
університет
імені Василя Стефаника

Zvarych Igor

Vasyl Stefanyk Precarpathian
National University

Zvarych Olena

Vasyl Stefanyk Precarpathian
National University

У статті висвітлюється феномен сучасного економічного розвитку регіону за умов глобалізації. При цьому обґрунтовано, що інтуїтивне розуміння поняття економічного розвитку території пов'язує його зміст із позитивними змінами у певному просторі. Однак така інтерпретація, хоча і загальнозрозуміла, втім, має низку невизначеностей, пов'язаних з окремими визначеннями розвитку регіону та значенням синтезу цих дефініцій у просторовому контексті. Водночас необхідно підкреслити, що глобальна економіка знаходиться у стані, у якому всі держави та регіони не лише впливають на інших, а й тісно взаємопов'язані. Із такою тенденцією регіонального економічного розвитку зросло усвідомлення наявності та необхідності безумовного врахування цих процесів на практиці. Такий цілісний та інноваційний підхід до соціально-економічного розвитку у глобалізованій економіці сприяє ефективнішому використанню усіх наявних потенціалів і ресурсів різних просторових одиниць, а в кінцевому підсумку й отриманню їхньої стійкої конкурентоспроможної переваги, у тому числі на міжнародній арені.

Ключові слова: регіон, розвиток, економічний розвиток, глобалізація, глокалізація, регіоналізація, економічний регіон, «регіон, який навчається».

Теоретико-прикладні дослідження проблем економічного розвитку регіонів привлекли в последние годы внимание многих отечественных и зарубежных ученых. Это

обусловлено разными причинами: процессами глобализации, параллельно приводящими к явлению регионализации; децентрализацией в распределении полномочий и финансов между центром и регионами; децентрализацией управления, трансформационными процессами в их экономике, особенно в постсоциалистических государствах, порождающими разрывы новые функции и задания региона относительно институционального обеспечения, что актуализирует системное изучение этих важнейших проблем, порождающими разрывы новое утверждение рыночной экономики в современной Украине. При этом глобальная экономика находится в таком состоянии, в котором все страны и регионы не только влияют на других, а и тесно взаимосвязаны. Вместе с этой тенденцией регионального развития возросло понимание наличия и необходимости учёта таких процессов на практике. Такой целостный инновационный подход к социально-экономическому развитию территории в глобализированной экономике способствует эффективному использованию имеющихся потенциалов и ресурсов пространственных единиц, а в итоге – получению стойкого конкурентного преимущества и повышению роли отечественных регионов, в том числе на международной арене.

Ключевые слова: регион, развитие, экономическое развитие, глобализация, глокализация, регионализация, экономический регион, «регион который обучается».

This article highlights the phenomenon of modern economic development of the region in the context of globalization. Using systematic and synergetic approaches, methods of analysis and synthesis, induction and deduction, comparative analysis, it is substantiated that the intuitive understanding of the concept of economic development of the territory connects its content with positive changes in a certain space. However, this interpretation, although generally understood, nevertheless has a number of uncertainties related to individual definitions of development and region and the importance of synthesizing these definitions in a spatial context. At the same time, it can be stated that development is based on modernization or progress, and the basis for distinguishing territories is natural and historical preconditions, cultural, administrative, political relations and, of course, economic nature. Their motives may be to strive for the ideal or to equalize spatial differences as a result of appropriate positive changes in quantitative growth and qualitative progress in economic, social and natural systems. The triad of such transformations describes the concept of sustainable economic development. Its pragmatic essence is the desire for higher levels of economic and social development while ensuring the appropriate quality of the environment or, at least, without violating (ie, deteriorating) its condition. However, this approach does not make it possible to distinguish between traditional, urban, rural, modern, ethnic and demographic regions, etc. This is mainly due to the fact that the criteria for such identification are neither the area occupied by the territory, as small and large regions function, nor homogeneity, as there are both homogeneous and heterogeneous areas from the standpoint of their specific properties. At the same time, it should be emphasized that the global economy is in a state in which all states and regions not only influence others, but are also closely interconnected. Along with this trend of regional development, there is a growing awareness of the existence and need to take these processes into account in practice. Such a holistic and innovative approach to socio-economic and cultural development in a globalized economy contributes only to the effective use of available potentials and resources of different spatial units, and ultimately – to obtain their sustainable competitive advantage, including in the international arena.

Key words: region, development, economic development, globalization, glocalization, regionalization, economic region, «learning region».

Постановка проблеми. Теоретико-прикладні дослідження проблем економічного розвитку регіонів привернули в останні роки увагу багатьох вітчизняних та зарубіжних учених. Це зумовлено низкою причин: процесами глобалізації, які паралельно спричиняють явище регіоналізації; децентралізацією у розподілі повноважень та фінансів

між центром і регіонами; децентралізацією управління; трансформаційними процесами в їх економіці, особливо у постсоціалістичних країнах, породжуючи нові функції та завдання регіону відносно їх інституційного забезпечення, що значно актуалізує системне вивчення цих важливих проблем і в контексті утвердження ринкової економіки в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика економічного розвитку регіонів критично осмислюються у різних вітчизняних та зарубіжних наукових дослідженнях. Серед вітчизняних фахівців України варто окремо виділити надбання таких відомих учених, як: М.І. Долішній, О.П. Крайник, Т.С. Максимова, В.П. Решетило, І.З. Сторонянська, Б.Г. Шелегеда [1–6]. Водночас формування відповідних науково-методологічних засад та ґрунтовних практичних рекомендацій стосовно системних досліджень розвитку регіональної економіки з урахуванням його специфіки в регіонах України в аспекті розвитку правової бази регіонального управління та результатів адміністративної реформи все ще залишається актуальним, що й стало завданням цієї наукової розвідки. Водночас так і немає усталеного трактування таких понять, як «економічний розвиток регіону», «регіональний розвиток в економічному контексті», «економічний регіон», усе ще недостатньо вивчено всю різноманітність взаємозв'язків між різними невід'ємними складовими елементами просторової структури комплексного регіону, які творять у своїй сукупності виробничу і невиробничу сфери, та ін.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження цих проблем як ключових у контексті економічного розвитку регіону.

Виклад основного матеріалу. Наука, яка вивчає значення слів і виразів та зміну їх значень, називається семантикою [7]. Її визначення не здаються дискусійними, коли сенс слів або їх синтаксис має однозначне і загальнозрозуміле пояснення у визначеному часі. Але все ускладнюється, коли досліджуються різні словосполучення чи дослівний зміст виразів та думок, що з них виникають. Це певною мірою стосується й економічного розвитку регіонів. Наукові дискусії у цьому напрямі, які ґрунтуються на визначенні та пошуку його різних чинників, створюють підґрунтя такого дослідження в аспекті розвитку і наближення змісту таких дефініцій, як «розвиток», «регіон», «економічний розвиток регіону» та «економічний регіон», а в подальшому дослідженні – й «чинники економічного розвитку території».

Інтуїтивне розуміння поняття економічного розвитку регіону пов'язує його зміст із позитивними змінами у певному просторі. Така інтерпретація, хоча і загальнозрозуміла, утім, має низку невизначеностей, пов'язаних з окремими визначеннями розвитку та регіону і значенням синтезу цих дефініцій у просторовому аспекті. При цьому розвиток в енциклопедичному трактуванні описують як «... процес руху від нижчого до вищого (до більших досягнень), у результаті чого відбувається зміна якості діяльності, предмета або явища та перехід до новішого, прогресивнішого» [7]. Складники цього визначення виразно вказують на «процес-

ність» змін і позитивні (якісні) перетворення властивостей досліджуваних феноменів. Такі перетворення набувають іншого, двозначного характеру, коли розвиток сприймається у категорії процесу довготривалих змін, які мають відповідний напрям. Можливі ситуації, у яких вирізняють два чи більше станів та існує можливість виявлення, опису й оцінки відмінностей між ними. За такого підходу не враховується напрям перетворень досліджуваного об'єкта, а це дає змогу припускати, що розвиток у сенсі перебігу (процесу) може мати як позитивний, так і негативний виміри. Саме тоді й ідеться про прогресивний та регресивний розвиток відповідно.

Така проблема зникає, якщо адаптувати визначення розвитку буття і еволюції живих істот до сфери діяльності людини. У такому трактуванні країни та регіони, аналогічно до живих організмів, мають переходити від простіших, менш досконалих, до складніших і кращих форм та станів. Розвиток у такому уявленні базується на модернізації або ж прогресі. Їхні мотиви можуть полягати у прагненні до досягнення ідеалу чи вирівнювання просторових відмінностей як результат позитивних змін кількісного зростання, якісного прогресу в економічних, соціальних і природних системах. Тріадою таких перетворень описується концепція сталого розвитку. Її прагматичною сутністю є невпинне прагнення до вищих рівнів економічного і соціального розвитку з одночасним забезпеченням відповідної якості навколишнього середовища або ж, щонайменше, без порушень (тобто погіршення) його стану.

Визначення розвитку у межах регіону зобов'язує до врахування певного простору (поверхні, території). В етимологічному трактуванні регіон – це умовно виділений простір, який відрізняється від прилеглої території природними чи і набутими властивостями, однак із позиції економічної цей термін ототожнюється сьогодні з районом, областю, територією, частиною держави, що вирізняються сукупністю природних та історично складених економіко-географічних умов і національним складом населення [7]. Таким чином, можна констатувати, що підставою для вирізнення регіонів є їхні природні та історичні передумови, адміністративні, культурні, політичні відношення і, звичайно, економічна природа. Але такий підхід не дає змоги виокремити регіони традиційні, сільські, урбанізовані, сучасні, демографічні та етнічні тощо. Це пов'язано, головним чином, із тим, що визначальним критерієм такої ідентифікації не є ані займана територією площа, оскільки функціонують регіони великі та малі, ані гомогенність, позаяк є як однорідні, так і неоднорідні території з позиції визначених безпосередньо власне для них властивостей. Водночас із цим арбітраж розмежування регіонів підкреслює не тільки їх

різноманітність та відмінні риси, а й прийнятий спосіб поділу простору: однокритеріальний (прикладом, це щільність заселеності), багатоаспектний (для прикладу, вартість промислової продукції та чисельність міського населення), структурний (територіальне співвідношення галузей економічної діяльності). У численності таких рішень та їх взаємних комбінацій за визначальні критерії відокремлення регіонів приймаються найбільш характерні фізично-географічні, економіко-просторові та адміністративні передумови (табл. 1).

Як видно з табл. 1, визначення регіональних меж у просторі опирається на різні критерії, а виникаючи за їх поділу регіони можуть розміщуватися у частині одного простору або, навпаки, їх частини поєднують різні територіальні одиниці. Наприклад, це економічний регіон, який визначений за просторовим поділом праці, може, проте не мусить, перекриватися з адміністративним поділом країни (трудова міграція). Окрема ж регіональна самоврядна спільнота може мати культурні відмінності як частину культурних традицій інших регіонів (етнічних поселень). А такі проблеми неодмінно ведуть до хаосу, що і спричиняє потребу в докладному визначенні об'єкта дослідження.

В аналізі економічного розвитку регіонів такого роду дослідження повинні опиратися та виходити з прагматичних міркувань, утилітарних поглядів (практичних вигід), урахування системних відношень. Прагматичний погляд пропонує дивитися на регіон в адміністративних категоріях, отже, в одиницях, які виокремлені на щонайвищому рівні у територіальному поділі держави. В Україні це області, а останнім часом – ОТГ (об'єднані територіальні громади), населення яких утворює регіональні самоврядні спільноти. Проявом таких реляцій має бути сприяння економічній активності, підвищення конкурентоспроможності, а іннова-

ційності економіки – формування просторового порядку з одночасним належним збереженням і культурної спадщини та природного середовища на користь усіх прийдешніх поколінь [8–10].

Такі цілі хоча і стосуються різних аспектів розвитку, фокусуються у визначеному просторі, його межі не можуть реконструюватися з використанням інших критеріїв делімітації (прикладом, об'єднання чи однорідності регіонів із позиції відповідних ознак, мережевих зв'язків, відцентрових сил тощо). Їх застосування було б рівнозначне дерегулюванню ідеї регіональних самоврядних спільнот та загального планування розвитку. Водночас такі утилітарні погляди мають своє цілком логічне пояснення: фактом залишається її адміністративний поділ, а будь-які дослідження мають сенс і практичне застосування, коли стосуються областей як статистично облікованих регіонів.

Системне трактування регіону об'єднує спільноту, економіку та середовище в один цілісний уклад, який функціонує у рамках відособленого фрагмента простору. Компоненти цієї системи формують певні зв'язки, що виникають із співіснування та співвідношення і водночас відкриті для зовнішніх (інших регіональних, державних або міжнародних) систем. У такій перспективі можна прийняти, що адміністративні та навіть гетерогенні регіони, об'єднані єдиною концепцією та спільними діями самоврядної спільноти.

Регіональний розвиток є у цілому багатомірним і багатограним процесом, який можна представити через поєднання соціальних та економічних цілей. Насамперед це синтез таких чинників, як: зростання виробництва і доходів; зміни у соціальній, адміністративній та інституційній структурі суспільства і у суспільній свідомості; трансформація традицій та звичок. Професор В.П. Решетило під розвитком регіону розуміє «...насичення його (її) економічними об'єктами і зв'язками. Чим

Таблиця 1

Процедура розмежування регіонів на підставі визначених критеріїв

Умова Критерій	Близькість положення		
	Фізично-географічна	Економіко-просторова	Адміністративна
Характеристики відокремлення	атмосферні біологічні геологічні гідростатичні	виробничі традиції економічна модель інфраструктура облаштування поселенська мережа система дистрибуції спеціалізація	адміністративні економічні політико-соціальні статистичні уклад країни
Відокремлені просторові об'єкти	держави провінції басейни	економічні райони макрорегіони кластери	області райони міста села селища
Типи регіонів	антропологічний географічний кліматичний природний	економічний район соціально-економічний регіон соціо-еколого-економічний регіон	адміністративний

більше таких об'єктів та чим тісніші зв'язки між ними, тим більш розвинутою чи освоєною вона уявляється. Через їх насичення забезпечується їхній розвиток. Насичена територія – це та, яка вміщує безліч економічних об'єктів (підприємств і організацій та елементів соціальної сфери, на яких зосереджено або на які спрямовано економічну діяльність), що опосередковують сукупність економічних інтересів і відносин між учасниками суспільного виробництва. Розвиток території зумовлений системною організацією відтворення ресурсів: трудових, природних, матеріальних (капітальних), організаційних (підприємницьких), інформаційних, науково-технічних чи інших» [4]. Натомість, на думку професора Т.С. Максимової, метою регіонального розвитку є прогресивна зміна кількісних та якісних параметрів функціонування регіону для переходу у сприятливіший стан, який характеризується оптимальним значенням цільових показників. Разом із головною метою розробляються локальні цілі управління регіональним розвитком. Вони можуть передбачати досягнення певного фіксованого світового рівня показників споживання ресурсів регіону, задоволення життєвих потреб його населення і зростання доходів на особу [3]. А професор Б.Г. Шелегеда зазначає, що рівень розвитку є критерієм ефективності функціонування регіону, який створює його базу та є важливим джерелом підвищення якості життя населення держави. Коли параметри кількісних показників розвитку перевищують запланований або нормативний рівень стану аналогічних систем, можна дійти до логічного висновку про ефективне функціонування регіональних систем. Водночас міжрегіональний аналіз рівня розвитку, відповідно, сприятиме повнішому підтвердженню ефективності регіонального відтворювального процесу як вивіреного підґрунтя для їхнього розвитку [6].

Науково-теоретичні узагальнення останнього часу сприяли створенню бази для формування нового підходу до питань розвитку, який характеризують такі чинники: людські ресурси – якість, уміння, мобільність робочої сили, включаючи здатність адаптування до технологічних і організаційних змін; інституції як здатність організаційних структур оволодівати сучасним управлінням в умовах постійних змін; нематеріальні чинники, наприклад соціальний капітал як складне переплетення консолідованих знань та культури, інноваційної поведінки, підприємницького духу, спроможності створювати мережі [11]. Такий підхід до регіональної політики акцентує увагу на відповідних ендогенних чинниках розвитку і посиленні відповідальності місцевих органів влади за комплексний економічний розвиток території, побудову функціональної структури управління з урахуванням особливостей регіонального розвитку. Натомість

О.П. Крайник вважає, що його ключовим чинником є розвиток промисловості, збільшення її частки та частки послуг. Промисловість – одна з провідних галузей економіки, яка забезпечує технічне переоснащення інших галузей і здійснює вплив на соціально-економічну та культурну ситуацію у регіоні [2]. Змістовні рамки таких інтерпретацій регіонального розвитку лише доповнюються його компонентами, а де факто є уточнюючими чинниками, з використанням яких мають забезпечуватися позитивні зміни. У їх переліку чергуються: економічна структура, навколишнє середовище, інфраструктура і досягнуті рівень та якість життя населення, працевлаштування, інноваційні процеси і диверсифікація господарської структури регіонів, екологічний розвиток та послідовне поліпшення життя у регіонах, соціальний капітал тощо. Передовсім ці характеристики у синтезованому варіанті й указують на належні економічний, соціальний, технічний, технологічний, екологічний, інноваційний та інвестиційний аспекти у розвитку різних територій.

Регіональний розвиток в економічному контексті зумовлюються економічним зростанням, що проявляється у трансформації чинників виробництва (внутрішніх і зовнішніх відносно регіону) у збільшену кількість продукції та послуг. У соціальному сенсі він охоплює зміни у міжлюдських стосунках і соціальній структурі, які проявляються у модифікації способу та вищій якості життя населення. Його основні складники у технічній і технологічній площині охоплюють різні конструктивні зміни у сферах виробництва та послуг. У природному середовищі регіональний економічний розвиток зосереджується передусім на різноманітних екологічних проблемах, так званому екорозвитку. Тож, підсумовуючи, зазначимо, що його необхідно сприймати, насамперед, у категоріях змін у співіснуючих взаємозалежних економічній, соціальній, технічній, технологічній, природній, політичній, адміністративній та інших системах, які разом чи по чергово перманентно заміщають існуючі стани значно кращими відповідниками, оцінюваними позитивно за прийнятними критеріями. Отже, економічний розвиток – передусім якісні та структурні зміни у національних економіках у результаті їх економічного зростання [7].

У просторовій системі національної економіки закладено поділ території країни на простори, що називаються регіонами. Їх відмінності та класифікація за економічними критеріями і передумовами формують ще одне визначення – економічного регіону. Водночас на разі наукові доробки не призвели до встановлення однозначного загальноприйнятого визначення економічного регіону та універсальних критеріїв його виділення. Серед багатьох визначень цього терміна, які містять спільні елементи, що дають змогу вирізнити

характерні ознаки економічного регіону, він розглядається тільки як частина більшої території (регіон як відповідний простір/місце) або ж із позиції суб'єктивізму (регіон як суб'єкт/одинаця господарювання). Так, у [12] економічний регіон (район) – «1) частина загального єдиного економічного простору держави чи світу (світової економіки), яка має свої межі та унікальне географічне положення; 2) територія, наділена спільними природними, соціально-економічними, національно-культурними і деякими іншими умовами розвитку; 3) територіально-господарське утворення системного характеру, між складниками якого їх внутрішні зв'язки є тіснішими, ніж усі зовнішні».

У сутнісному значенні економічний регіон часто ототожнюється з поняттям економічного району. Економічний район – це територіально цілісна частина народного господарства держави, що характеризується такими ознаками: спеціалізація як основна народногосподарська функція (його орієнтація на певні виробництва і послуги, які відповідають його географічному розташуванню, природним, економічним та соціальним умовам і спираються на соціальний поділ праці з іншими районами); комплексність – у широкому розумінні це взаємопов'язаність найважливіших складників економічної та територіальної структур району; керованість – різні галузі та територіальні утворення як матеріальна основа взаємопов'язаності складних структур, що дає змогу охарактеризувати район як відповідну цілісну систему й організаційний осередок територіального управління народним господарством загалом [13].

Водночас, на нашу думку, в аспекті формування поняття економічного регіону таку дефініцію варто доповнити характеристиками, притаманними сучасним процесам глобалізації, таким як транснаціоналізація, інноваційність, креативність, мережевість та навчання, адже глобалізація створює необхідність переосмислення місця економічного регіону в суспільно-господарському просторі [14]. Тож така різноплановість трактування економічного регіону дає можливість визначити його відповідно до теорії систем як організовану систему із сукупністю цілей, яка є здатною до реалізації визначених соціально-економічних цілей і відповідних функцій та завдань, що випливають із них; упорядковану систему, відносно відокремлену від зовнішнього середовища і відкритую в відношенні до його соціального та економічного і природного оточення, що обмінюється з ним людськими, майновими, грошовими, інформаційними та всіма іншими необхідними ресурсами; систему, яка є структурованою ієрархічно із внутрішніми взаємопов'язаними ресурсами і внутрішньою підсистемою управління такою регіональною системою; систему, що

розпоряджається відповідними запасами екзогенних і ендегенних чинників, які є потрібними для здійснення визначених форм діяльності та взаємопов'язаних, найчастіше за принципом зворотного зв'язку; систему, яка при цьому здатна до самостійної ідентифікації, вибору і необхідної модифікації своїх цілей та істотного збільшення ступеня впливу своєї організації.

Особливою етимологічною ознакою економічного регіону є його внутрішні зв'язки, специфічний характер яких дає можливість вирізнити зональні (просторові), вузлові та комплексні регіони. Варто підкреслити, що процеси європейської інтеграції та глобалізації інтенсифікують мережевість господарських зв'язків не лише всередині територіальних одиниць, а й перш за все ззовні, включаючи їх у глобальні мережеві структури. Утворювані у результаті цього простори визначають нові чинники розвитку економічних регіонів та, як наслідок, їх позицію, яка полягає у підвищенні ролі економічних регіонів у глобальній економіці. Особливо такі риси притаманні розвитку комплексних регіонів як просторів, що містять комплекси взаємопов'язаних виробничих чинників, які визначають спеціалізацію економіки території. Певна складність регіону виникає з його міждисциплінарного розвитку зі збереженням пропорцій між окремими галузями продукції та послуг. Виробничі зв'язки генерують і мережу позавиробничих зв'язків та призводять до того, що комплексний регіон попри ознаки вузлової території володіє у своїй внутрішній структурі різними однорідними і вузловими зв'язками нижчого рівня. Водночас така його комплексність ґрунтується на: формуванні системи різних видів виробничої діяльності та сфери послуг, якими зумовлюється ефективна реалізація основної екзогенної функції; належному збереженні пропорції в розвитку екзогенної та ендегенної діяльності; пристосуванні екзогенної діяльності до кількості, якості та структури наявних у кожному регіоні усіх необхідних для його належної життєдіяльності ресурсів; існуванні досить сильних горизонтальних (міжгалузевих) і вертикальних (управлінських) економічних зв'язків, що важливо за тенденції глобалізації економіки.

На особливу увагу заслуговують різноманітність та взаємозв'язки між елементами просторової структури комплексного регіону, які творять у своїй сукупності виробничу та невиробничу сфери. Окрім цього, кожен регіон володіє й своєю економічною базою, тобто таким провідним видом господарської діяльності, яка зумовлює його виникнення та стійкий розвиток. Залежно від характеру економічної бази можна виділити комплексні регіони: первинні, що займаються видобутком різноманітних природних ресурсів і виробництвом сільськогосподарської продукції, лісництвом та рибальством; вторинні, основним видом діяль-

ності яких є різного роду промислова переробка. Водночас до першої групи можна віднести відповідні системи, провідним видом діяльності яких є енергетика. При цьому до другої логічно віднести регіони з економікою, яка базується на знаннях. Класифікація регіонів може містити прості регіони, розвиток яких ґрунтується на конкретному виді продукції, та регіони складні з економічною базою з кількох видів діяльності.

Диверсифікація господарської структури комплексного регіону дає йому значно більшу стійкість до кон'юнктурних зсувів, а звідси веде до ефективної реалізації відповідної парадигми еволюційного виживання, яке останнім часом є одним із найбільших викликів майбутнього регіонів. Вигоди від диверсифікації можна збільшити через підтримку міжнародної згуртованості (комплементарності) у просторі регіону. Однак на шляху реалізації сучасної політики згуртованості стоїть багато бар'єрів та недосконалостей, що унеможливають застосування територіально спрямованого підходу (place-based) до управління економічними регіонами. Тож підхід до розмежування економічних регіонів зобов'язує до визначення їхніх меж, отже, до економічної регіоналізації. Під час ідентифікації економічних регіонів на практиці найчастіше використовують територіально-адміністративний поділ держави, незважаючи на те що він має відповідати розмежуванню, яке ґрунтується на відповідному територіальному розподілі праці. Адміністративний регіон є господарським комплексом із визначеним профілем або спеціалізацією, з відособленим адміністративно-господарським центром, що виконує функції осередку, який вирішує питання розвитку і функціонування. Узгодження між адміністративним та економічним регіоном у сенсі займаного простору трапляється рідко. Але слід відзначити певні пристосувальні тенденції, які призводять до того, що основний регіон часто ототожнюється з одиницею адміністративного поділу країни. Це виникає з його відносної стійкості, яка через органи влади і місцевої адміністрації формується взаємопов'язана система адміністрування.

Тож можна погодитися з тією думкою, що «... виділення економічних регіонів – це не лише процес задоволення допитливості науковця, а й пошук конструктивних рішень з удосконалення управління розвитком регіонів. Повністю ігнорувати чинний адміністративно-територіальний устрій держави неможливо, тому в економічній регіоналізації деколи доводиться поступатися науковими принципами. Коли ж йдеться про обласні та інші адміністративні економічні регіони, їх виділення є доволі умовним, і вони є штучно створеними науковими категоріями [15]. В ідеалі ж адміністративно-територіальний поділ (як система управління економікою регіонів) та економічне районування (виді-

лення регіональних економічних систем) мають збігатися. Тільки такий варіант дає змогу ефективно організувати соціально-економічний та культурний розвиток регіонів, що й є головним завданням регіональної економіки». Прикладами, які це засвідчують, є виконання програм розвитку слабко розвинених штатів чи їхніх субодниць у США. Тут не змінюють адміністративно-територіального поділу країни, а для усунення проблем такого роду створюють спеціальні органи влади (адміністрації з виконання програм), причому межі їх дії часто не збігаються з кордонами адміністративно-територіальних одиниць. Іншим яскравим підходом є програма «Освоєння та розвитку ресурсів долини ріки Теннессі», яка була започаткована за діяльності Ф. Рузвельта. Його оцінюють як найкращий зразок ефективною регіональною політикою, а досвід вивчається в американських університетах і бізнес-центрах.

Наслідком нерівномірного розміщення ресурсів і господарської діяльності у державі є відмінності у рівні та динаміці розвитку регіонів. Критерій стану ресурсів дає можливість вирізняти: розвинені регіони і регіони, які розвиваються, у яких усі ресурси використовуються ефективно; регіони, де частина ресурсів не використовується або їх використання є нераціональним.

З огляду на динаміку процесів розвитку, перша група ділиться на регіони, що розвиваються динамічно та гармонійно, регіони із запізненным розвитком і регіони, які його потребують. Натомість у другій групі виділяють два типи регіонів: нерозвинуті та депресивні. Цю типологію можна розширити за рахунок додаткових якісних критеріїв, що дають змогу визначити специфіку регіону. Така типологізація повинна слугувати не лише пізнавальним цілям, а й передусім практичним. Ідентифікація ситуації у кожному конкретному регіоні, його загроз і можливостей уможливорює належний добір найефективніших методів впливу на його соціально-економічний і культурний розвиток.

В умовах ситуації у Європі та світі необхідна корекція визначення регіону в категоріях потенціалу, ринку, середовища і функцій. Це виникає з факту, що регіон є простором для життя людей та функціонування різних інститутів і суб'єктів господарювання. Водночас його специфічні ознаки визначають рівень конкурентоспроможності та інноваційності, створюючи клімат для господарської діяльності. Як ринковий простір він залежить від демографічних чинників і потужності економічної бази, величини регіонального продукту, грошових доходів та рівня концентрації капіталу. Кожен регіон має і власний потенціал, який є сумою усіх часткових потенціалів: економічного, екологічного, інтелектуального, культурного, інституційного тощо. Залежно від рівня використання цих потен-

ціалів він знаходиться на різних стадіях процесу розвитку. Функціональне трактування регіону містить і поняття центру (найчастіше міста) та рівня його поляризації. Варто підкреслити, що з початку формування ринкової економіки, тобто у період меркантилізму – його першій формі, з'являється поняття центру регіону. Він є не закритою системою, а суспільно-господарською структурою, яка відіграє щораз більшу роль у формуванні відповідних соціально-економічних зв'язків у регіоні. У промисловій економіці взаємозв'язки між містом і оточуючим його простором були достатньо сильні. Регіон постачав місту прості ресурси, у тому числі некваліфіковану робочу силу, продовольчі продукти та сировину для виробничих і будівельних підприємств. Натомість місто давало доходи з праці, продукти та послуги вищого порядку: охорону здоров'я населення, культуру, вищу освіту тощо. Регіональне середовище було, з одного боку, координоване через місто, яке, по суті, нищівно експлуатувало усі його ресурси на потреби економіки, а із іншого – становило підвалини його функціонування.

При цьому в інформаційній економіці взаємозв'язки між метрополією та регіоном послаблюються. Регіональні ресурси вже недостатні для розвитку метрополії. Стають обмеженими кваліфікована робоча сила (яка найчастіше отримувала освіту у місті), природні ресурси: питна вода, рекреаційний простір тощо. А з іншого боку, сучасний регіон отримує щораз більше негативних імпульсів, що йшли від метрополії. Дешевші, які розташовані далі від центру території, стають привабливішими з огляду на можливість розміщення небажаної у місті технічної інфраструктури (складів відходів), транспортної інфраструктури і локалізації торгових центрів та традиційних фондо- і трудомістких галузей виробництва, житлового та рекреаційного будівництва.

До нових трендів у формуванні регіональних центрів, які з'явилися ще у ХХ ст., можна віднести: інтенсифікацію процесів урбанізації у масштабі всього світу; концентрацію міст на малорозвинених просторах (на відміну від ХІХ ст., коли місто розбудовувалося на розвинених просторах) і виникнення новітніх форм урбанізації, наприклад великих метрополій (мегаполісів).

Для більшості сучасних економічних регіонів, що функціонують у глобальних мережах, їхні центри (метрополії) часто пов'язані з іншими великими міськими осередками, які знаходяться достатньо далеко від регіону, де вони локалізовані. Цей факт спричиняє те, що їхні позиції у нових соціально-економічних реаліях щораз меншою мірою залежать від рівня конкурентоспроможності функціонуючих у ньому метрополій, а більшою – передусім від якості різних горизонтальних зв'язків з іншими регіонами і його креативності та відкритості. Міра

такої відкритості економічної системи регіону тим більша, чим меншим є його простір. Так, згідно з теорією Дж.М. Кейнса, рівень відкритості економіки регіону залежить, насамперед, саме від граничного регіонального споживання і від його граничної здатності до імпорту.

Додатково до цього сучасними процесами глобалізації спричиняється те, що регіони зазнають змін у просторовій організації їх економік та соціального життя й у їхніх зв'язках з іншими просторовими одиницями. Ці перетворення є результатом впливу багатьох взаємозалежних процесів. А провідну роль серед них відіграють глобалізація та її сучасна специфічна версія – глокалізація (glocalisation) «...як процес економічного, соціального і культурного розвитку, яким характеризується співіснування різноспрямованих тенденцій: на тлі глобалізації замість очікуваного зникнення регіональних відмінностей відбувається їх збереження та посилення, які творять нові можливості розвитку» [16]. З іншого боку, глокалізація водночас накладає обмеження у вигляді зростаючого тиску конкурентоспроможної боротьби для економічних регіонів. Як йдеться у [17], «...території взагалі, а регіони і міста зокрема – це ті суб'єкти, які беруть безпосередню участь у конкурентоспроможній боротьбі».

До найважливіших чинників конкурентоспроможності регіонів належать інноваційність, людський капітал, інститути та соціальний капітал, а звідси, мережеві зв'язки між суб'єктами місцевої/ регіональної мережі, регіональна адміністрація, число малих і середніх підприємств та величина прямих іноземних інвестицій. Ці чинники і рівень їх використання у регіональному розрізі визначають рівень конкурентоспроможності регіонів, поділяючи їх на сильні та слабкі. При цьому нова роль економічного регіону у глобальній економіці виникає з локалізації у його просторі інноваційної та креативної діяльності. У [18], з огляду на привабливість локалізації знань та інновацій, виокремлюють «...регіони, які генерують знання (найменш чисельні у глобальній економіці), регіони, що їх ефективно абсорбують (численніші від попередніх), і мегаміста у малорозвинених країнах та найчисленніші малорозвинені периферійні регіони, які конкурують більш дешевою некваліфікованою робочою силою і здебільшого з найнижчим рівнем їх привабливості».

Регіон, у якому впроваджуються інновації, подібний до підприємства, яке «...вчиться, впроваджує покращення та нові рішення, коригуючи власну організацію, а знання виробляються у ньому завдяки взаємному співробітництву» [19], пов'язаному з поточними потребами. На підвищення ефективності «виробництва» знань у регіоні, який «вчиться», мають провідний вплив відповідні органи місцевого самоврядування. Регіон, що

«вчиться», одночасно піддається безперервним перетворенням, створюючи високо оцінювані технологічні інновації, саме так змінюючи свої дії та уникаючи цим стагнації.

Економічний регіон – не тільки просторова господарська структура, а й сформований соціум із відчуттям етнічної, культурної, мовної та релігійної приналежності, що характеризується специфічними рисами поведінки, традиціями і системою цінностей та нормами і функціонуванням у визначеній цивілізації, з якою він ідентифікується. Її проявами утворюються нові чинники економічного розвитку. У результаті такими цивілізаційними зумовленостями визначається і новітня роль його рівня у формуванні світового порядку.

Висновки з проведеного дослідження.

Інтуїтивне поняття економічного розвитку регіону пов'язує його зміст із позитивним змінами у певному просторі. Але така інтерпретація, хоча і загальнозрозуміла, утім, має низку невизначеностей, пов'язаних з окремими визначеннями розвитку регіону і значенням синтезу цих дефініцій у просторовому аспекті. Водночас можна констатувати, що підставою для їх вирішення є природні та історичні передумови, адміністративні, культурні, політичні відношення й економічна природа. Проте такий підхід не дає змоги виокремити регіони традиційні, сільські, урбанізовані, сучасні, демографічні, етнічні тощо. Водночас регіональний розвиток в економічному контексті зумовлений економічним зростанням, яке проявляється у трансформації чинників виробництва (внутрішніх і зовнішніх відносно регіону) у збільшену кількість продукції та послуг. Водночас етимологічною ознакою економічного регіону є його внутрішні зв'язки, специфічний характер яких дає можливість вирізнити зональні (просторові), вузлові та комплексні регіони як простори, що містять комплекси взаємопов'язаних виробничих чинників, які визначають спеціалізацію економіки території.

Резюмуючи, слід підкреслити, що глобальна економіка знаходиться у стані, у якому держави та регіони не лише впливають на інших, а й тісно взаємопов'язані. Взаємні впливи та залежності між ними існували з давніх пір. Утім, характерною ознакою сучасності є посилення цих явищ і зростання рівня їх комплексності. Разом із цією тенденцією регіонального розвитку зросло усвідомлення наявності та необхідності врахування цих процесів на практиці. Такий цілісний та інноваційний підхід до економічного розвитку у глобалізованій економіці сприяє значно ефективнішому використанню усіх наявних потенціалів і ресурсів у просторових одиницях, а в кінцевому підсумку їх стійкішій конкурентоздатній перевазі та підвищенню ролі регіонів і на міжнародній арені.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі ХХ–ХХІ століть: нові пріоритети Київ : Наукова думка, 2006. 512 с.
2. Третяк І.С., Чемерис О.М., Козак І.І. Соціально-економічний розвиток регіону: механізми державного впливу : монографія / кер. авт. кол. доц. О.П. Крайник. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. 232 с.
3. Максимова Т.С. Регіональний розвиток (аналіз і прогнозування) : монографія. Луганськ : СЛУ імені В. Даля, 2003. 304 с.
4. Інституційні фактори стійкого розвитку регіональних соціально-економічних систем : монографія / В.П. Решетило та ін. ; за заг. ред. В.П. Решетило. Харків : ХНАМІ, 2013. 241 с.
5. Сторянська І.З. Міжрегіональні інтеграційні процеси в Україні: тенденції та перспективи розвитку. Львів : Ін-т регіональних досліджень НАН України, 2009. 392 с.
6. Стратегічний розвиток соціально-економічної інфраструктури регіону : монографія / Б.Г. Шелегеда та ін. Донецьк : ІЕП НАН України, 2011. 320 с.
7. Словник іншомовних слів. URL: <http://slovo-pedia.org.ua> (дата звернення: 27.11.2020).
8. Конституція України (зі змін. і доп.), прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення: 27.11.2020).
9. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (зі змін. та доп.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua> (дата звернення: 27.11.2020).
10. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (зі змін. і доп.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua> (дата звернення: 27.11.2020).
11. Благун І.С., Дмитришин Л.І., Романків І.М. Аналіз підходів до формування концепцій регіонального розвитку. *Вісник Прикарпатського університету. Серія «Економіка»*. 2012. Вип. 9. С. 130–134.
12. Регіональна економіка : підручник / Є.П. Качан та ін. ; за ред. Є.П. Качана. Київ : Знання, 2011. 670 с.
13. Економічний район, його головні ознаки, районоутворюючі фактори. URL: <http://www.novageografia.com/vogels-62-1.html> (дата звернення: 27.11.2020).
14. Валлерстайн І. Глобалізація або вік змін. Довгостроковий погляд на шлях розвитку світової системи. *Глобалізація. Регіоналізація. Регіональна політика*. Київ : Знання, 2002. С. 49–67.
15. Рейтинговое управление экономическими системами / О.И. Богатов и др. Донецк : ДонГУ, 1999. 110 с.
16. Бауман З. Глокализация, или Кому глобализация, а кому локализация. *Глобализация: Контуры XXI века* : реферат. сбор. / отв. ред. Ю.И. Игрицкий, П.В. Малиновский. Москва, 2002. С. 134.
17. Cuadredo-Rouna J.R. Regional disparities and territorial competition, in: *Moving Frontiers*, Red. J.R. Cuadredo-Rouna, P. Nijkamp, P. Salva. Economic restructuring, regional development and emerging networks. Avebury : Aldershot-Brookfield USA, 1994.
18. Gibbons M. other. *The new production of knowledge: the dynamics of science and research in contemporary societies*. London : SAGE Publications, 1994.
19. Florida R. *Who's your city. How the creative economy is making where to live the most important decision of your life*. New York : Basic Book, 2008. P. 27.

REFERENCES:

1. Dolishnij M.I. (2006) Rehionalna polityka na rubezhi XX – XXI stolit: novi priorityety [Regional policy at the turn of the XX – XXI centuries: new priorities]. Kyiv: Scientific thought. (in Ukrainian)
2. Tretjak I.S., Chemerys O.M., Kozak I.I. (2011) *Sotsialno-ekonomichnyj rozvytok rehionu: mekhanizmy derzhavnoho vplyvu: monohraf.* [Socio-economic development of the region: mechanisms of state influence: a monograph.]. Head of the author's board, associate prof. Krajnyk O.P. Lviv: LRIDU NAPA. (in Ukrainian)
3. Maksymova T.S. (2003) Rehionalnyj rozvytok (analiz i prohozuvannia) [Regional development (analysis and forecasting)]. Luhansk: V. Dahl SNO Publishing House. (in Ukrainian)
4. Reshetylo V.P., Stadnyk I.V., Ostrovskij I.A. (2013) Instytutsijni faktory stijkoho rozvytku rehionalnykh sotsialno-ekonomichnykh system: [Institutional factors of sustainable development of regional socio-economic systems]. Kharkiv: KHNAMI. (in Ukrainian)
5. Storonanska I.Z. (2009) Mizhrehionalni intehtratsijni protsesy v Ukraini: tendentsji ta perspektyvy rozvytku [Interregional integration processes in Ukraine: tendencies and prospects of development]. Lviv: Institute of Regional Studies of the nat. acad. of Sciences of Ukraine. (in Ukrainian)
6. Shelehedo B.H., Kuzmenko L.M., Kravtsova L.V. (2011) Stratehichnyj rozvytok sotsialno-ekonomichnoji infrastruktury rehionu [Strategic development of socio-economic infrastructure of the region]. NAS of Ukraine. In-te of industrial economics. Donetsk un-ty of economics and law. Donetsk: IEP of NAS of Ukraine. (in Ukrainian)
7. Slovnyk inshomovnykh sliv [Dictionary of foreign words]. Available at: <http://slovo.org.ua> (accessed 27 November 2020).
8. Konstytutsija Ukrainy (zi zmin. ta dop.). Pryjniata na p'jati sesiji Verkhovnoji Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 roku [Constitution of Ukraine (amend. and sup.). Adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine on June 28, 1996]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (accessed 27 November 2020).
9. Zakon Ukrainy «Pro dobrovilne ob'jednannia terytorialnykh hromad» (zi zmin. ta dop.) [Law of Ukraine «On Voluntary Association of Territorial Communities» (amend. and sup.)]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (accessed 27 November 2020)
10. Zakon Ukrainy vid 21. 05. 1997 roku № 280/97-VR «Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini» (zi zmin. ta dop.) [Law of Ukraine of May 21, 1997 № 280/97-VR «On Local Self-Government in Ukraine» (amend. and sup.)] Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (accessed 27 November 2020).
11. Blahun I.S., Dmytryshyn L.I., Romankiv I.M. (2012) Analiz pidkhodiv do formuvannia kontseptsjii rehionalnoho rozvytku [Analysis of approaches to the formation of concepts of regional development]. *Bulletin of the Precarpathian un-ty. Economics series.* Iss. 9. Ivano-Frankivsk: Plaj. (in Ukrainian)
12. Kachan Je.P., Bab'jak I.P., Zaporozhan, L.P. (2011) Regional economics. MOH, Edited by Je.P. Kachan. Kyiv: Znannia. (in Ukrainian)
13. Ekonomichnyj rajon, yoho holovni oznaky, rajonoutvoriujuchi faktory [Economic district, its main features, district-forming factors]. Available at: <http://www.novageografia.com/vogels-62-1.html> (accessed 27 November 2020).
14. Vallerstajn I. (2002) Hlobalizatsija abo vik zmin. Dovhostrokovyj pohliad na shliakh rozvytku svitovoi systemy [Globalization or the age of change. A longterm view of the development of the world system]. Globalization. Regionalization. Regional policy. Publishing house: Alma-Mater Znannia. (in Ukrainian)
15. Bohatov O.J., Lysenko Ju.H., Petrenko V.L., Skobelev V.H. (1999) *Rejtynhovoe upravlenye ekonomycheskymy systemamy* [Rating management of economic systems]. DonSU. (in Russian)
16. Bauman Z. (2002) Hlobalyzatsyja, ili komu hlobalyzatsyja, a komu lokalyzatsyja [Glocalization, or to whom globalization, and to whom localization]. Globalization: Outlines of the XXI century: Collection of abstracts. Executive editor Ju.I. Igritskyj, P.V. Malinovskij.
17. Cuadredo-Rouna J.R. (1994). Regional disparities and territorial competition, in: *Moving Frontiers*, red. J.R. Cuadredo-Rouna, P. Nijkamp, P. Salva. Economic restructuring, regional development and emerging networks, Avebury, Aldershot-Brookfield USA.
18. Gibbons M. and other (1994) *The new production of knowledge: the dynamics of science and research in contemporary societies.* London: SAGE Publications, 1994.
19. Florida R. (2008) *Who's your city. How the creative economy is making where to live the most important decision of your life.* Basic Book, New York.